

Alleen... niet ieder schrijft in zoo'n geestesgesteldheid een brochure.

Zoo benaderde ik dan ongemerkt de psychologische zijde van het vraagstuk.

Veilig kan ik mij op dit terrein begeven zonder persoonlijk te worden.

Nog nooit viel mij de eer te beurt Dr Visscher persoonlijk te ontmoeten.

Ook schriftelijk trad ik nimmer met hem in eenige persoonlijke relatie.

Van aanzicht, van spraak, van handschrift is hij mij onbekend.

Ik ken hem alleen uit zijn werken en uit de groote lijnen in zijn levensloop.

Het kost mij derhalve geen moeite mij aan alle persoonlijkheden te spenen en toch het psychologische element in deze historie aan te roeren.

Daarvoor moet ik in de gedachten eenige jaten teruggaan.

Het wakte ook in onze Gereformeerde kringen de grootste voldoening, dat Dr Visscher onder het ministerie Kuyper tot hoogleeraar te Utrecht werd benoemd.

Een Gereformeerd professor aan een Openbare Universiteit!

Het was een daad van durf om zoo'n man aan te stellen.

Het was eveneens een daad van durf om zoo'n taak op zich te nemen.

Van de overzijde mompelden men, dat dit een schandelijke partijbenoeming was. Er stak absoluut geen hoogleeraar in Dr Visscher. Hij zou voor de vermaarde Utrechtse hoogeschool een heet hangijzer worden.

Schitterend heeft Prof. Visscher deze verdenking gelogenstraft. Wat hij publiceerde bezorgde hem den naam een onzer voortreffelijkste geleerden te zijn. Hij bleek de ethologisch-religieuze vraagstukken te beheerschen als weinigen. Hij werd voor zijn Universiteit een sieraad en een kracht.

Daarbij verloochende hij zijn Gereformeerd beginsel niet. Hij was dan ook in onze kringen een gezogene figuur.

En toen hij op zijn eenzame post versterking kreeg door de benoeming van de professoren Van Leeuwen en Noordzij, scheen zich een nieuw perspectief te openen. Men zag in de gedachte reeds de drie Gereformeerde hoogleeraren van Utrecht confereeren met de onzen om samen een veldtochtplan op te maken tegen den wassenden invloed van de ongelooovige wetenschap.

Dit heeft evenwel niet zoo mogen zijn.

Vrij plotseling had er bij Prof. Visscher frontverandering plaats.

Wat daarvan de oorzaak was, laat zich niet vaststellen.

Schrok hij er misschien van terug, dat enkele zijner discipelen tot de Gereformeerde kerken overgingen?

Ook tusschen hem en zijn geestverwanten in de Hervormde Kerk trad eenige verwijdering in. Maar vooral toonde hij niet meer die hartelijke sympathie van vroeger jegens 'ons.

Wij betreuren dit.

Maar het feit ligt er.

Pijnlijk deed inzonderheid zijn brochure „Na Eer en Staat" aan, waarin hij in meesterlijke taal — dat moet gezegd, en ook, dat zijn jongste brochure in taal-plastiek bij zijn vroegere niet haalt — het levenswerk van wijlen Dr Kuyper als een mislukking tekenende en de levensvatbaarheid van een Universiteit op Gereformeerden Grondslag bewees.

Zoo werd vanzelf de scheiding grooter.

Daarop verscheen ten vorigen jare zijn oratie „Van den eeuwigen vrede tusschen Wetenschap en Religie", die ons als Gereformeerden voor een niet gemakkelijk op te lossen raadsel stelde.

Is Prof. Visscher ethisch geworden? Zoo werd er gevraagd.

Wij voor ons bleven hem als Gereformeerd beschouwen en hielden zijn oratie voor een tijdelijke afwijking, waarop hij later wel zou terugkomen.

En nu wordt opeens deze brochure op onze tafel geworpen, waarin Prof. Visscher zich niet maar als „stoer en steil" Gereformeerd, doch zelfs als Ultra-Gereformeerd openbaart.

Vanwaar die sterke schommeling?

De eenvoudigste verklaring is wel deze. Prof. Geesink had op de zwakke plekken in zijn oratie gewezen en hem niet den Gereformeerden naam ontzegd, maar wel aangetoond, dat eenige van zijn beweringen niet met het uitgangspunt van Gereformeerde wetenschap strookten. Prof. H. H. Kuyper viel zijn ambtgenoot in een paar zinnen in „De Heraut" bij. Zoo zou men hier kunnen denken aan het helaas nog altijd zoo menscheijlike „betaald-zetten". Was bij Prof. Visscher een zekere ongereformeerdeheid, die echter niet als hem typeerend werd voorgesteld, geconstateerd, de Utrechtse hoogleeraar groep volgens dezen gedachtegang de gelegenheid van het gepubliceerde in „De Heraut" over het slot van Markus 16 aan om de beschuldiging van ongereformeerdeheid, maar nu verzwaaard, terug te werpen op Prof. Kuyper.

Doch tegen deze eenvoudige verklaring komen we op.

Waarom?

Omdat eenvoudige psychologische verklaringen wel het liefst worden geloofd, maar in verreweg de meeste gevallen niet juist zijn.

Daarvoor is de mensch een veel te gecompliceerd wezen.

Liever denk ik hier bij Prof. Visscher aan een werking in zijn onderbewustzijn.

Hij moet gevoeld hebben, dat hij in zijn oratie te ver van de Gereformeerde beginselen afweek.

En instinctief heeft hij naar een middel gezocht om weer te herstellen, wat toen in het ongereede kwam.

Hij moest een tegenwicht scheppen tegen zijn oratie.

Daarom zwenkt hij nu te ver naar de andere zijde door.

Hij slingert zichzelf het Gereformeerde weer voorbij.

Nog eens: men meene niet, dat dit in geraffineerd overleg, in slimme politiek is geschied.

Wij voor ons schrijven het hoofdzakelijk toe aan onderbewuste factoren.

Wij zien in deze brochure niet anders dan een evenwichtsbeweging.

HEPP.

UIT HET POLITIEKE EN SOCIALE LEVEN.

De vrijheid der vrije school.

II.

[Inhoud van het eerste artikel: In den tegenwoordigen tijd, waarin alles roept om vrijheid, is het een eerste eisch, zich van de ware vrijheid zuiver rekenschap te geven. Dit geldt niet het minst voor het terrein van het onderwijs, omdat op dit gebied, ondanks de verkregen pacificatie, de strijd gepredikt wordt ter bewaking van de vrijheid. Principieel en ideaal is de vrijheid nimmer anarchie of losbandigheid, maar gebondenheid aan de wet, en wel aan den hoogsten Wetgever, waarom in den hoogsten zin van het woord de Christelijke school de waarachtig-vrije school is. Er is echter ook nog een historische kant aan de zaak, en dan staat vrijheid tegenover staatsdwang. Vrijheid is de bevoegdheid der ouders om scholen op te richten en te kiezen naar hun overtuiging.]

De vrijheid der vrije school is dus ideaal en historisch te verklaren.

Ideaal is zij de echt-christelijke vrijheid, welke adaequaat is aan de gebondenheid aan God en Zijn Woord, en historisch bestaat zij hierin, dat de ouders niet den staatsdwang behoeven te volgen, doch hun kinderen naar die scholen kunnen zenden, die in overeenstemming zijn met hun heiligste overtuiging. Doch hieraan zit meer vast. Zoo pas zagen wij reeds, dat een organisme dan vrij is, als het zich ontwikkelen kan naar zijn eigen aard, en zoo behoort ook tot de vrijheid der vrije school, dat zij zich beweegt en ontplooit, arbeide en groeie in haar eigen sfeer. En wat is dan die sfeer? Wat is de aard van onze vrije christelijke school, want daarom is het ons toch te doen? Wat is haar wezen, dat door geen staat mag aangerand worden? Wel, de vrije christelijke school is „dat instituut, hetwelk zelfstandig naast en als hulp van het gezin, zich bij het onderwijs en de opvoeding door dat onderwijs, laat beheerschen door het ideaal der christelijke opvoeding, uitgaat van de schriftuurlijke beschouwing van het kind, en Gods Woord als maatstaf en alles beheerschend centrum aanvaardt". (1)

Nu siem ik toe, dat deze omschrijving algemeen is.

Er zou nog wel het een en ander aan kunnen worden toegevoegd, doch hierin ligt toch voldoende uitgedrukt, wat de vrije school, in casu de christelijke, noodig heeft om zich binnen eigen sfeer te ontwikkelen. Daarvoor is noodig het volle zeggenschap der ouders. Daartoe behoort tevens alle verwijdering van staatsdwang. Daarvoor is evenzeer vereischte de volle paedagogische vrijheid, en het wegnemen van alles, wat het wezen der school zou aantasten, en alleen, wanneer die soevereiniteit in eigen kring wordt gehandhaafd, komt de vrijheid der vrije school tot haar recht.

Hoe kan dit nu geschieden?

Op die vraag kan ik het duidelijkst een antwoord geven, wanneer ik eerst naga, met welke handen de school gebonden is. Haar vrijheid is immers, zooals ik in het eerste artikel heb uiteengezet, geen bandeloosheid. Ook zij zit met haar wortels in den bodem vast, en er zijn verschillende factoren, welke hier in aanmerking komen. Dr Kuyper noemt in „Ons Program" een viertal, en wel in de eerste plaats den vader, of wil men de ouders. Zij zijn, zooals reeds werd opgemerkt, van Godswege belast met de taak om hun kind groot te brengen, en wel zoo, dat het gevormd worde tot een mensch Gods, en rijp zij voor de vervulling zijner levensroeping.

Daarom moet van hen de school uitgaan.

Daarom hebben wij altijd gestreden voor het beginsel: de school aan de ouders, en nu weet ik wel, dat hiervan in de practijk niet altoos evenveel blijkt, en dat de werkelijkheid soms een scherpe veroordeeling van dit beginsel schijnt, doch

om enkele misstanden laten wij het beginsel niet los. De school moet uit het gezin opkomen. Zij moet geestelijk aan dat gezin aansluiten. Zij staat, mits goed opgevat, in dienst van het gezin, en het is de gelofte, bij den Heiligen Doop afgelegd, die de ouders verplicht om de verantwoordelijkheid voor de geheele opvoeding op zich te blijven nemen, en niet een deel ervan van zich af te schuiven.

Het geldt hier een heilig ouderrecht.

En levens een even heilige onderroeping.

Ten tweede is er een band tusschen de school en de onderwijzers. Onze scholen hebben leerkrachten noodig, en met die leerkrachten moet in de tweede plaats worden gerekend. In de tweede plaats zeg ik, want de school en het kind zijn er niet om de onderwijzers, maar deze laatste zijn er om de school en om het kind, en nimmer mag voet worden gegeven aan de voorstelling, dat eigenlijk de onderwijskrachten de school zijn. Doch hieraan voeg ik terstond iets toe. Al komt de onderwijzer na de ouders, toch mag niet worden vergeten, dat, wat de verhouding tusschen school en gezin betreft, de school naast het gezin een zelfstandig instituut vormt. Van haar mag niet, gelijk wel eens geschied is, een dienstmaagd der ouders gemaakt, en al kan zij evenmin beschonwd worden als een bedrijfszaak der onderwijzers, zij neemt, hoewel uit het gezin opgekomen, en met dat gezin in nauw verband staande, naast het gezin een eigen zelfstandige positie in.

Dit kan ook niet anders.

Tusschen de opvoeding in het huisgezin door de ouders en in de school door de onderwijzers bestaat immers velerlei onderscheid. In het gezin staat de opvoeding, in de school het onderwijs op den voorgrond; in het gezin wordt meer intuïtief en instinctief, in de school meer discursief en systematisch gearbeid; in het gezin is de natuurlijke liefde van de ouders tot het kind de ziel der opvoeding, in de school kan die drijfveer hoogstens de liefde tot den arbeid of de algemeene sympathie voor het kind zijn; in het gezin slaagt de opvoeding, al weten de ouders niet eens dat het woord paedagogiek bestaat, en al hebben ze van de verschillende methoden nimmer studie gemaakt, in de school is bij hooge exceptie geen goed resultaat zonder paedagogische kennis te bereiken; in het gezin beweegt men zich op gansch ander terrein dan op de school, en voor ieder, die beider werkzaamheden met aandacht heeft gadeslagen, zal het duidelijk zijn, dat hier tweeërlei arbeid is, die zelfstandig naast elkaar wordt volbracht.

Echter is er bij dit onderscheid ook nauwe gemeenschap.

Gezin en school zijn onafscheidelijk aan elkaar verwant en verbonden.

Eenzelfde kind is voorwerp van beider arbeid en idealen.

Eenzelfde doel staat beiden voor oogen. Tot eenzelfde taak werken beide mede. De school heeft daarom ook in de eerste plaats met het gezin te rekenen. Uit dat gezin ontvangt zij de kinderen en zij zal het zich een eer achten, dat de ouders hun kind, het liefste dat zij bezitten, aan haar toevertrouwen. Haar hoogste adel moet wezen, dat zij medewerkster mag zijn met den vader en moeder, die alles aan hun kind ten koste leggen, omdat dit kind het leven van hun leven is. Indien de school niet arbeidt in zeer nauw verband met het gezin, kan haar onderwijs geen goede vruchten dragen, en wordt de opvoeding door de ouders met groote gevaren bedreigd. (2)

Er is nog een derde factor, waarop we moeten letten. De school staat ook niet los van de Kerk, want Christus' Kerk, gelijk zij zich in het instituut openbaart heeft een recht op dat kind. Het is immers door den Doop in haar kring ingelijfd, en wel in een kring, die wel in, doch niet uit de wereld leeft, en door een geheel eigen geest bezielde wordt. Daarom heeft de Kerk op dat kind toe te zien. Voor dat kind is beloofd, dat het in haar leer, dus in haar wereld- en levens- en geestesbeschouwing zou worden groot gebracht, en krachtens die belofte staat het kind niet los van de Kerk, en de Kerk niet los van het kind en van de opvoeding en het onderwijs, dat aan het kind gegeven wordt.

Nu kan ik hier op dit punt niet dieper ingaan.

Het verband tusschen Kerk en school is een onderwerp, dat niet met een vluchtig woord en terloops besproken kan worden, doch een afzonderlijke beschouwing verdient, en daarom zal ik het bij deze enkele opmerkingen laten.

Als vierden band noem ik ten slotte den band aan de overheid.

Ook zij heeft, afgedacht van alle subsidie, belang bij de school, en dat verband mag ook door de vrije school niet miskend worden. „Die overheid heeft immers, gelijk Dr Kuyper opmerkt, recht van meespreken, wijl deze, met haar blik het nationale leven als geheel omvattend, zorg heeft te dragen, dat de volksontwikkeling in 't land niet ten achteren rake bij die van naburige natien; voorts

1) Vergelijk mijn brochure: „Wat is een Christelijke School?" 's-Gravenhage 1917, pag. 29.

2) Vergelijk Dr H. Ravéek. „Paedagogische Beginselen", 1e druk, pag. 15.